Trashëgimia

Dedë Gjo Luli dhe beteja e Deçiqit: flamuri mbi Bratilë në vitin 1911

Kryengritja e malësorëve të Hotit dhe të Malësisë së Madhe, dhe pse 6 prilli 1911 mbahet mend si një nga ditët e flamurit

3 nëntor 2026 / 5 min lexim

Ilustrim origjinal i redaksisë lexoshpejt. Nuk është fotografi ose objekt historik.

Dedë Gjo Luli lindi në nëntor të vitit 1840 në Traboin, në krahinën e Hotit, atëherë pjesë e sanxhakut osman të Shkodrës. Sot fshati ndodhet në Mal të Zi, pranë Tuzit. Ishte nga familja Dedvukaj e fisit të Hotit, katolik, dhe një nga krerët më të respektuar të Malësisë së Madhe.

Kryengritja e vitit 1911

Në fillim të vitit 1911, fiset malësore të veriut të Shqipërisë, të njohur si malësorët, u ngritën kundër sundimit osman. Shkaqet ishin të ngjashme me ato të Kosovës: përpjekjet e qeverisë xhonturke për të çarmatosur malësorët, për të mbledhur taksa të reja dhe për t'i nënshtruar me forcë. Mbreti Nikolla i Malit të Zi e inkurajoi kryengritjen dhe u dha kryengritësve armë dhe këshilla, për interesat e veta.

Pas një kryengritjeje të parakohshme në fund të marsit 1911, Dedë Gjo Luli mori Tuzin. Në prill, rreth 8 000 burra luftuan kundër forcave osmane dhe i mundën disa herë trupat e Shefqet Turgut Pashës.

Beteja e Deçiqit

Më **6 prill 1911**, pranë Deçiqit, në jug të Tuzit, malësorët u përballën me forcat osmane. Sipas burimeve, rreth 600 malësorë e mbrojtën Deçiqin. Pas rreth 12 orë luftimesh, forcat osmane u tërhoqën drejt kështjellës së Shipshanikut. Luftimet vazhduan mes Tuzit dhe Koplikut. Fitorja u bë një pikë kthese në kryengritje.

Atë ditë, në majën e Bratilës në Deçiq, u ngrit flamuri shqiptar. Shumë e quajnë këtë herën e parë që flamuri u ngrit si shenjë e një qëndrese të organizuar shqiptare që nga rënia e Shkodrës në vitin 1479. Burimet ndryshojnë për emrin e atij që e ngriti: disa ia atribuojnë vetë Dedë Gjo Lulit, të tjera vëllait të tij, Nikë Gjelosh Lulit, që u vra po atë ditë, ndër shtatë malësorët e rënë.

> *Flamuri i Deçiqit u ngrit një vit e gjysmë para Vlorës. Ishte një paralajmërim se shqiptarët po e kërkonin vendin e tyre.*

Fiset e Malësisë së Madhe

Malësia e Madhe, në veri të Shkodrës dhe rreth liqenit, ishte e organizuar në fise të njohura për pavarësinë e tyre: Hoti, Gruda, Kastrati, Kelmendi, Shkreli dhe të tjerë. Secili fis kishte krerët, territorin dhe zakonet e veta, dhe jeta rregullohej kryesisht sipas Kanunit. Pushteti osman, edhe pse formalisht sundonte këtu për shekuj, rrallë arrinte të vendoste taksa ose rekrutime pa marrëveshje me krerët. Pikërisht përpjekja xhonturke për ta ndryshuar këtë ekuilibër, me çarmatim dhe me nëpunës të rinj, ishte shkëndija e kryengritjes së vitit 1911. Dedë Gjo Luli, si krerë i Hotit, kishte autoritet të gjerë mes fiseve.

Memorandumi i Greçës

Kryengritja nuk ishte vetëm luftë me armë. Më 23 qershor 1911, në fshatin Greçë, në territorin e Malit të Zi, krerët malësorë dhe disa intelektualë hartuan një memorandum

drejtuar qeverisë osmane dhe Fuqive të Mëdha. Ata kërkonin njohjen e kombësisë shqiptare, administratë dhe shkolla në gjuhën shqipe, nëpunës shqiptarë, shërbim ushtarak brenda vendit dhe të drejtën e përdorimit të flamurit kombëtar. Ky dokument, i njohur si Memorandumi i Greçës, ishte një nga programet e para politike të shqiptarëve që doli drejtpërdrejt nga një kryengritje.

Loja e Malit të Zi

Mbreti Nikolla i Malit të Zi i ndihmoi kryengritësit me armë dhe strehë, por kishte qëllimet e veta: ai shpresonte ta dobësonte pushtetin osman dhe ta zgjeronte mbretërinë drejt Shkodrës. Kur kryengritja filloi të krijonte rrezik për marrëdhëniet e tij me Fuqitë e Mëdha, ai u bëri presion malësorëve të pranonin marrëveshjen me osmanët. Në gusht të vitit 1911, shumë krerë e pranuan amnistinë dhe premtimet e qeverisë, edhe pse shumë prej tyre nuk u zbatuan kurrë. Pak më shumë se një vit më vonë, ushtria malazeze rrethoi vetë Shkodrën.

Në Lahutën e Malcís

Gjergj Fishta, në eposin e tij *Lahuta e Malcís*, e shndërroi kryengritjen e vitit 1911 në një nga këngët më të fuqishme të veprës. Aty Dedë Gjo Luli shfaqet si plak i urtë dhe trim, që i udhëheq malësorët me fjalë dhe me shembull. Fishta e njihte nga afër jetën e malësisë dhe shkroi në gegërishten e saj. Përkthimi anglisht i Robert Elsie-t dhe Janice Mathie-Heck, i botuar në vitin 2005, e bëri këtë epos të arritshëm edhe për lexuesit e huaj.

Pas kryengritjes

Një vit e gjysmë më vonë, flamuri u ngrit zyrtarisht në Vlorë. Por për Malësinë, fundi nuk ishte ai që shpresohej. Me Traktatin e Londrës të vitit 1913, rreth gjysma e Malësisë, përfshirë Tuzin, Grudën dhe Trieshin, iu dha Malit të Zi; pjesa tjetër, përfshirë Koplikun, mbeti në Shqipëri.

Vdekja

Dedë Gjo Luli vdiq në shtator të vitit 1915 në Orosh, rreth 74 vjeç. Sipas versionit më të përhapur, ra në një pritë të forcave serbe ose malazeze. Ka edhe një version tjetër, më pak të pranuar, që e lidh vdekjen e tij me përçarjet mes krerëve vendas. Edhe këtu, burimet nuk pajtohen plotësisht.

Kujtimi

Gjergj Fishta ia kushtoi një këngë të *Lahutës së Malcís* luftës së tij të viteve 1910–1911. Shtëpia e tij e rrënuar në Bardhaj të Hotit u kthye në muze, dhe një rrugë në Tiranë mban emrin e tij. Për malësorët, emri i tij mbetet i lidhur me Deçiqin dhe me flamurin mbi Bratilë.

Burimet

Ded Gjo Luli. Wikipedia

Battle of Deçiq. Wikipedia

Fishta, Gj. (1937). *Lahuta e Malcís*. Shkodër. Përkthim anglisht: *The Highland Lute*, përkth. R. Elsie dhe J. Mathie-Heck (2005). WorldCat

Gawrych, G. W. (2006). *The Crescent and the Eagle: Ottoman Rule, Islam and the Albanians, 1874–1913*. London: I.B. Tauris. WorldCat

Elsie, R. (2015). *The Tribes of Albania: History, Society and Culture*. London: I.B. Tauris. WorldCat

Lexoje në internet: https://www.lexoshpejt.com/artikull/dede-gjo-luli-deciqi